

Osmanlı ve Cumhuriyet'in Şehri: Selanik

Turan Akıncı'nın kitabı "Selanik", 1869-1924 arasında gerçekleşenler ışığında, Osmanlı ile yeni Cumhuriyetin kesişimini gözler önüne seriyor. Şehir, Osmanlı tarihinin en büyük iktisadi kalkınma öyküsü, 'hasta adam'ı sona götüren her şeyin ev sahibi, aynı zamanda Cumhuriyetin doğduğu yer olarak tüm detaylarıyla anlatılıyor kitapta.

SİNAN RAGİPOĞLU

Turan Akıncı, Osmanlı'da Selanik: 1869-1924 kitabında, şehri kapsamlı bir şekilde ele alırken Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kesişimini de gözler önüne seriyor. Feodal bir imparatorluktan yeni bir cumhuriyete dönüşümün birçok temel unsurunun Selanik ile ilişkisini ortaya koyarak cumhuriyete giden sürecin farklı başlangıç noktalarını işaret ediyor. Mevcut kısıtlı tarih öğretisinin daha da sadeleştirilerek müfredatın hafifletilmesi güncel bir tartışma konusu. Ayrıca zamanın politik iktidar kapışmalarında giderek daha da yakın tarihler "milat" olarak sunuluyor. Turan Akıncı, bu güncel popüler-politik yaklaşımların tam da aksi yönde bir çalışma ortaya koymuş durumda: Cumhuriyet Selanik'te doğdu, Osmanlı Selanik'te öldü ve tüm bunlar, geniş çapta ele alınması gereken, içinde birçok miladı barındıran, yaklaşık elli beş yıl gibi kısa bir süreçte oldu.

SELANİK HAKKINDA HER ŞEY

Burada kitabın kurgusunun, Turan Akıncı'nın kişisel yolculuğuyla olan samimi bağına dikkat çekmek gerek. Çalışmada yer alan toplam on üç bölümün birincisi 'Mustafa Kemal ve Selanik'. Ancak yazar burada seremonik bir giriş yapmaktan ziyade Selanik'in namı hesabına, "Nerede kalmıştık?" diye sorarak okurları selamlıyor. Selanik, birçoğumuzun hatırlarında sadece kurucu önderin doğum yeri olarak kalmıştır, kitap bu anlamda okuru yaklaşık bildiği yerlerden kavrayarak şehrin içine davet ediyor. 'Selanik Şehri' adlı ikinci bölümde, şehrin ele alınan tarih aralığında yaşamış olduğu evrim kent sosyolojisi perspektifinden inceleniyor. Yerel yönetimin gelişimi, kentsel ve mimari dönüşüm, kent demografisi, eğitim ve yaşam kültürü, iktisadi kalkınma ve

dönüşüm, siyasal hareketler elli dört alt başlık meydana getiriyor. Bu bölümde, eksik herhangi bir konu başlığı bırakmama arzusu, okuru yormadan yol alma gayreti ile dengeli. 'Selanik'te Osmanlı Mimarisi' başlıklı üçüncü bölümde, Mimar Turan Akıncı, okuru bu kez de kendi mesleğinden doğru şehre bakıyor. Seçilmiş otuz iki yapı, kronolojik olarak öz bir anlatım ve görselleri ile beraber sunuluyor. Dördüncü ve beşinci bölümlerde, Selanik'in en belirgin öznesi olan iki toplum kesimi; Avdeterler ve Yahudiler, hem genel hem de Selanik özelinde ele alınıyor. Altıncı bölümde Mason Locaları'nın da ele alınması ile girişte değindiğimiz Osmanlı'dan cumhuriyete evrilen süreç kaynaklık eden Selanik şehri her yönden irdeleniyor.

SELANİK, OSMANLI VE TÜRKİYE

İlk altın bölümün ardından yedi, sekiz, dokuz ve onuncu bölümlerde Selanik'in oluşturduğu tarihsel arka plan anlatısı bitmiş, artık sıra tarihte ne olduğuna gelmiştir. Sırasıyla 'İttihat ve Terakki ve Selanik, Hareket Ordusu İstanbul'da', 'Abdülhamid'in Selanik Sürgünü' ve 'Balkan Savaşı' bölümleri sadece Osmanlı'nın son bulmasına değil aynı zamanda cumhuriyetin oluşumuna yön veren kocaman bir tarih kesitini aktarır. Selanik'in rengârenk kalkınma başarısının yarattığı ilham verici hayret, kitabın ikinci yarısı diyebileceğimiz bu bölümlerde, bunca değer uğruna hiçbir mücadele verilmeksizin yitirilmesinin şaşkınlığına bırakır. Turan Akıncı eserini kendi yargısının üzerine bina etmek ya da okurun yargılarını yönlendirmeye çalışmak yerine birçok farklı cumhuriyet dönemi tarih anlatısını yan yana getirerek hem zahmetli hem de doğalında objektife yaklaşan bir çalışma sunuyor. İlk kısımlarda Selanik'e ait zenginliğin kimler tarafından el birliği ile üretildiğini ve anılan bu kısımlarda ise sadece bu değerlerin değil tüm imparatorluğun kimler tarafından çöküşe sürük-

1- Selanik sahilinden bir kesim...
2- Selanik Al-Latini Konağı - II. Abdülhamid'in sürgün evi

3- 1917 yangınından sonra Selanik'ten bir görüntü.
4- Mustafa Kemal Atatürk'ün evi.
5- Belediye Başkanı Osman Sait Efendi, Yunanistan Prensi Constantine'e Selanik'in teslim protokolünü okurken... (Kasım 1912)

lendiği görülüyor.

İşte tam da bu noktada, kitabın içerdiği asırlık tarih anlatıları, şaşkıncı benzerlikler ile bugünün Türkiye'si'nin güncel politik gelişmeleri ile çakışıyor. İttihat ve Terakki'nin ordu ve devlet içinde oluşturduğu gizli teşkilatlanma; Sultan II. Abdülhamid'in ülkede olup bitenleri kabineden bile saklayarak Babıali'yi baypas edışı; Saray desteği ile kıskırtıcı yayımlar yapan gazeteler; siyasal kanadının kimlerden oluştuğu belirsiz kalan 31 Mart Ayaklanması (askerî darbesi); Abdülhamid'den kurtulan ve meşrutiyeti garanti altına alan Osmanlı siyasetinde cemiyetin güç kaybetmesi; terhisler yüzünden seferber olamayan ordu ile Balkanlarda sınır ötesinde girişilen taarruz çılgınlığı; Babıali baskını (askerî darbesi) ile cemiyetin tekrar iktidar oluşu; hiçbir zaman siyasete dahil edilmeyen ama her daim galeyana getirilerek kullanılan kalabalıklar...

Turan Akıncı bu bölümlerde, Selanik'te gelişen siyaset etme tarzlarının yarattığı etki ve tepkileri belli bir kronoloji ile anlatıyor. Siyaseten çekişen tüm taraflar, bir yüz yıl önce esaslı biçimde birbirini şekillendiriyor. Sultan II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve de kâh birinin kâh diğerinin yanında yer alan diğer kesimler, rekabet içinde düşmanlaştıkça birbirlerine benzer hâle gelir. Öyle ki, Osmanlı'nın yok oluşuna katkıları bakımından Sultan II. Abdülhamid (ve himayesindeki saray, bürokrasi çevreleri) ile İttihat ve Terakki gibi en büyük siyasal hasımlar paranın

iki yüzü gibi. Büyük meşruluk iddiaları ile kimi zaman kendi değerlerini bile çığnayan siyasal aktörlerin, art arda yaptığı fatal (ölümcül) hatalar ile Osmanlı'nın son elli beş yılına damga vurduğu, iktidar hırsının (olanaklarının) gözleri kararttığı bir tarih aktarılıyor.

MÜBADELE VE MÜBADİLLER

Balkan Savaşı'nın ardından birçok yer gibi Selanik de Osmanlı'nın elinden çıkmıştı. Turan Akıncı bu nedenle Selanik'in, Osmanlı (ve hatta Türkiye) siyasal yaşamına etkilerini sunduğu kısımları, son olarak 'Balkan Savaşı Üzerine Görüşler'i irdeleyerek tamamlar. Balkan Savaşı'ndan sonra gelen bölüm Mübadele'ye ve Mübadiller'e ayrılmıştır. Selanik son olarak Yunanistan ile Türkiye arasındaki anlaşma sonucu topraklarından koparılan Balkan Müslümanları'nı Anadolu'ya uğurlar. Mübadillerin, Anadolu ve yeni cumhuriyet ile bütünleşmesi için nice iyi niyetli çabalar gösterilmiştir. Ancak yurdundan koparılacak ve suni biçimde kök vermeye zorlanmak tafisi zor bir travma olarak karşımıza çıkar. Turan Akıncı, bu bölümde de konuyu ana hatları ile çerçeveleyerek okura üzerinden gidilecek güzel bir yol haritası bırakır. Kitap, eklerden önce, 'Selanik'te Elli Kişi' bölümü ile son bulurken ekler bölümü yine çalışmanın ruhuna uygun biçimde zengin. ■

Selanik / Turan Akıncı / Belge Yayınları / 608 s.